

Ош шаарынын 3000 жылдыгы тууралуу сөз болуп жатат. Аны белгилөөнүн мөөнөтү али толук чечиле элек. Бирок, редакцияга материалдар келип түшө баштады. Бул датага зарата жалаң археологиялык, музейлик маалыматтар менен гана чектелип калууга болбойт. Ош шаарына областтын басып өткөн тарыхый жолу эриш-аркак эмеспи.

Бүгүн биз Ош шаарынын жана областтын турмушуна байланышкан публицистикалык ой жүгүртүүгө орун беребиз.

Тарых барактарын ачып көрөлүчү.

Аядагыларды бурмалоого жана танууга акыбыз жок.

Улуу Октябрь революциясынын жаркыраган адилет жана жаркын шооласы миллиондогон адамдардын жүрөгүнө нур болуп куюлду. Асманын ачык, Күнүн жылуу кылды. Кылымдар бою ээилип келген ар кандай улуттагы кедей, кембагалдардын, кара таман букаралардын бак-таалайын ачты, алардын канын жана терин суудай агызган эзүүчү тагын өкүлдөрү арабыздан куулду. Ленин башында турган большевиктер партиясы бардык адамдарга кол сунуп, аларды эркиндикке, теңдикке чыгууга үндөдү. Бир кездерде бай-манаптардын ыктыярында турган жерлер карапайым кедейлерге ыйгарылды. Ошентип үч уктаса түшүнө кирбеген жаңы заман бардыкка тең кучак жайды.

Түркияга Совет бийлиги оорчулук менен келди. Анын алоолонгон жалыны тоолорду жана талааларды каптады. Ал жалын көчмөн кыргыз элинин жүздөгөн кембагал адамдарынын жүрөгүнө да жылуулук таратты. Тянь-Шань менен Памир тоолорунун кокут-колотторунда жашаган кыргыздар колдоруна Октябрдын кызыл Туусун алышып жаңы заманды куттукташты. Лениндин ысмын сүйүмдүүдү менен аташты. Бир кнпшдей баш кошуп, өздөрүнүн колуна тийген жерди гүлдөтүүгө киришишти. Бирок, бул өзгөрүш оңой-олтоң болбоду. Күрөш жана кармаш менен айкашты. Адилеттик менен адилетсиздик арп алышты. Жоготуулар болду. Ага эл туруштук берди.

Улуу Октябрдын нуру жарык тийген кезден тартып Кыргызстандын түштүгүндө социалисттик курулуштун кулачы Рең жайыл тилып келди. Түштүк Кыргызстандын эмгекчилери колхоз курулушу убагында коллективизациянын чыныгы душмандары болгон кулак-тар менен күрөшүү. Кулактар кедей-кембагалдарга өткөрүлгөн жерлердин эгинин өрттөшүп, кырдандагы кызылды талап кетип жатышты. Дөн менен нанды кара таман элге кыйбай ичи тар-

бүткүл совет элинин катарында даңктуу жана сыймыктуу жолду басып өттү.

Х Х Х

Бүгүнкү Ош — гүлдөгөн Ош! Ал эми кечээги Ошчу? Мына ошол суроого жооп береличи. Кыргызстан — бийик тоолордун, жашыл өрөөндөрдүн, чалкыган жайыттардын, пахта плантацияларынын, жемини бактарынын, жүзүмдүктөрдүн жана учу-кыйырына көз жетпеген эгин менен тамекинин өлкөсү. Ал эми Кыргызстандын түштүгү жаратылыштын ажайып кооздугуна ээ. Атактуу, Алай өрөөнү, Памир жана Кара-Дарыя мына ушуд түштүктө. Айтылып жүргөндөй Чаткал тоолору, айтылуу дарыялар Ак-Буура жана «ак алтындын» менени да Ош Мейкин талааларда жалаң гана пахта менен тамеки өстүрүлбөстөн өлкөнүн бардык жерлеринде түшүм берип жаткан дан эгиндеринин аянты да арбын. Бүгүн Оштун аймагына көз жиберсеңиз кечээки бүткөрүлгөн ак чокулуу аскалар менен бой теңешкен мунараларды — завод, фабрикалардын трубааларын көрөсүз.

Булардын бардыгын эрки күч, революцияда тапшалган чыгармачыл эл, Максим Горький айткандай чоң тамга менен башталган Адамдар гана жаратышкан. Кыргызстандын Ош областынын эмгекчилери өздөрүнүн күжүрмөн эмгектерин бүгүнкү жыргалдуу жаңы коомду курууга жумшашкан. Кайра куруунун, демократиялуулунун, маалымдуулуктун кырдаалында акыл ойторун жоктон барды жаратууга, жаңыдан дагы жаңыны жаратууга жумшай башташканы барган сайын айкын көрүнүүдө. Алар өздөрүнүн улуу жана жаркыраган келечектерин түзүп жатышкандыктарын дайыма туюшат.

Бүгүнкү Ош — тарыхтын татаал да, улуу да жолун басып өткөн Ош. Эгерде кимде ким туусунда ордена жаркыраган областтын аймагын аралаган болсо сөзсүз «байыркы Ош кандай экен?» деген суроону берет. Оштун тарыхы жана басып өткөн жолу узак да, татаал да. Азырга чейин Ош эмнеликтен Ош деп аталып калгандыгы бокомолдон башка

гашкан. Ал Алай жана Памир тоолорунун босогосунда турат. Ак-Буура дарыясы менен ошол Папан өрөөнүнүн баш жагынан куралып келет. Дарыяга Памир, Алай тоолорунун эң бийик чокуларындагы мөңгүлөр ийип кошумча сууну берет. Ошондуктан Ак-Буура Ош шаарына гана эмес түштүктүн сугат тармактарындагы, бөтөнчө пахтачылык менен жемини бактарынын, жүзүмдүктөрдүн каны катарында саналат.

Ошентип, 11 миллиард куб метр суу сыйымдуулугу бар Папан жасалма көлү пайда болгон. Бул тоо үстүн дөгү толкуган көл — достуктун көлү. Андан Өзбекстандын, Тажикстандын дыйкандары пайдаланышат. Ондон эгин, тамеки, жүзүм гектарлары сууга канат. Кайра жер өздөштүрүлүүдө. Ал эми Ош шаарынын батыш жагы Араван багыты

ланасы азыр жаңы көрүнүштө.

...Тээ тоо чокусунан түрмөктөлгөн ак булуттар обого көтөрүлүп бара жатат. Ага назар сала тиктеп турсаң куду кыргыз пахтасына окшош. Ооба, кыргыздын пахтасы башка республикаларга караганда көлөмү жагынан аз болсо да көп жылдар бою бүткүл дүйнөгө даңкы чыккан атактуу «ак алтын» болуп келген. Түштүктүн асманы астында атакпа далысын тосуп түйшүктөнгөн дыйкандар пахтанын түшүмдүүлүгүн жыл өткөн сайын өнүктүрүп келишкен. Совет бийлигинин жылдарында областта пахтачылык мурда болуп көрбөгөндөй жогорку түшүмдүүлүккө жеткен эле.

Түштүктүн «ак алтыны», аны баккан дыйкандары жөнүндө кимдер сыймыктанба-

ОРДОЛ

• Публицистика

менен чектелет. Мамак-Сай, Кажыбек-Сай, Чиль-Устун, Чиль-Майрам тоо массивдери Сулайман тоосуна уланып келип кошулат. Бул тоолордун айланасына пахта, эгин жана башка өсүмдүктөрдү, мөмө-жемиш бактарын өстүрүүгө ыңгайлуу. Тоолор жылаңач келет. Алардын бийиктиги 400—500 метрден ашпайт. Бул жылаңач тоолор Түштүктүн аптабында ого бетер ысып айланасындагы пахтанын, башкадан эгиндеринин толук болумдуулукта тез бышышына шарт түзөт.

Кыргызстандын Ош областы социалисттик курулуштун жылдарында бүтүндөй жаңы көркө айланууда. Бир нече жылдар бою жаратылыштын кээ бир көрүнүштөрүнө сыйынып келген, али эскичилик сөөгүнөн кетсе элек адамдардын кылык-жоруктарын айтпай кетүүгө болбойт. Анда биз бүгүнкү жаркыраган өнөр жайлуу жана маданияттуу жаңы Оштун басып өткөн жолуна кайрылбаган болор элек.

Кыргызстандын түштүгү жөнүндө сөз болгондо биринчи иретте Ош шаары айтылат. Анын жөнү бар. Шаар областын борбору. Ошту Сулайман тоосу менен тагдырлаш десек болот. Сулайман тоосу чындыгында Ара-

ды? Ал акындарды, сүрөтчүлөрдү музыканттарды өзү көтөртөт. Алардын жаңы чыгармачылыгына өбөлгө түздү. Акындар ак пахтачы даңкын ырдап түгөтө алышат. Чынында эле түштүктүн «ак алтыны» жөнүндө Темиркул Умталиев өзүнүн торгой таңшык обонун жаңылбай созолотуп келген. 1933-жылы эле «Түштүгүм менин ак алтын» деген ырын жазган.

«Түштүгүм менин

ак алтын»,
Түгөнгүс айтса саватын,
Түштүктө жүрүп жетилип,
Чалгын болгон канатым.
Түштүгүм менин

алтының,

Түгөнгүс кени алтындын.
Багына кирсем бир башка,
Буруксуйт жыты атырдын.
Түштүгүм сайма

жибексин,
Түштүгүм кени жибектин.
Тиричили кызыган,
Түштүгүм жери күрөштүн.
Түштүктө суусу мүрөктүн.
Түштүктө каны жүрөктүн.
Эмгек менен эшилген,
Тарамышы билектин,» деп

Темиркул таңшыган.
Ооба, Оштун жери — эмгектеги күрөштүн жери. Жерин шымаланып түрүнгөн пахтачы калк кийинки жылдары зор жетишкендикти ээси болушту. Кыргызстанда 1913-жылы 283 миң гектар

зынды татап кетип жаша-
ты. Дай менен палды кара
таман элге кыйбай ичи тар-
дык, күнүчүздүк күндү баш
ташты. Акырындап Ош ай-
магында социалисттик чар-
балар калыбына келди. Би-
рок, Улуу Ата Мекендин со-
гуш башталды. Түштүктүн
эмгекчилери өзүнүн азамат
тарын фашисттик баскынчы-
ларды жеңүүгө жөнөтүштү.
Тылда эмгек кайнады. Бар-
дык күч эгинге жумшалды.
Жеңиш күнү келди. Согуш-
тан кийинки мезгилдердин
ичинде, айыл чарбачылы-
гынын жана мал чарбачылыгы
калыбына келтирип, ошону
менен бирге өнөр жай иш-
каналарында күрдөлдүү кү-
рөш жүрүп келүүдө.

Х Х Х

1939-жылы Ош областы
уюшуду. Ошентип, Ош —
Кыргызстандагы эң ири жа-
на саясий административдик
борбор болуп калды. Об-
ластын партиялык уюмда-
рына эң жогорку жооптуу-
лук жүктөлдү. Областын
борбору болгон Ош шаары-
нын партиялык уюму болсо
башка райондорго эконо-
малык жана саясий жактан
үлгү көрсөтүүгө тийиш эле.
Ал милдет дайыма аткары-
лып келди. Областын бор-
боруна жакынкы жерлерин-
де жайгашкан райондордун
чарбалардын экономикасы
(дүркүрөп өстү. Партиялык
уюмдар ар тараптан жар-
дам жана камкордук көрсө-
түшүп, социалисттик түзү-
лүштүн чыңдалышына уюш-
туруучулардан боло алышты.
Областын даңкы бүткүл
союзга чейин угулду. Пахта
чылыктан, малчылыктан
жана башка чарбачылыктан
гана ийгиликтерге ээ бол-
бостон өнөр жай азык-тү-
лүктөрүн өндүрүүдө да зор
жеттишкендиктер камсыз
боло берди.

Азыркы учурда өткөн Со-
вет бийлигинин жылдары-
нын ичинде областыбыздын
жеттишкен эбегейсиз ийгили-
ктеринин эң бийгинде туруп
алып, баскак жолго кылча-
йып карасак күжүрмөн адам-
дардын укмуштай эмгек
эдестери көз алдыга тарты-
лат. Ооба, Түштүк Кыргыз-
стандын эмгекчилери да

Сулайман тоосу менен та-
дырлаш десек болот. Сулай-
ман тоосу чыңдыгында Ара-
ван багытын көздөй созулуп
кеткен Керме-Тоонун ула-
нысы, же болбосо башталы-
шы. Бирок, мурдагы динчи-
лер бул тоону «Тахти Су-
лайман» дешип ыйык кө-
рүнгөн тоого мындан бир не-
че жыл мурда Фергана өрөө-
нүнүн бардык булуң-бурчта
рынан сыйынууга адамдар
келип турушкан. Жергилик-
түү шейхми дегендер кээ
бир адамдардын башын ай-
ландырышып, өздөрүнүн
байлыгы үчүн бул тоону
пайдаланышып келишкен.
Тоонун башында кичинекей
ак үй болгон. Аны Султан
Мухаммедхан тургузган деп
айтышат. Кийинчерээк «Ба-
бурдун укжарасы» деп да
айтып жүрүшчү. Чыңдыгы
да Бабур Ошто болгон. Ал
эч убакта бул тоону ыйык
деп атаган эмес. Ал теске-
рисиңче, Оштун ажайып
кооз шаар экенин жазып
кеткен. «Дарыянын эки
жээгинде созулуп жаткан
бактар бар. Бардык бактар
дарыянын жээгинен жогору
карай көтөрүлүп чыгат. Ан-
дагы гүлдөр өтө эле кооз.
Ошто агып жаткан суу бар.
Жазында ал укмуштай
кооздукка бөлөнөт. Гүлдөр,
ар түрдүү розалар жана
тюльпандар бар. Фергана
аймагында абасы таза жана
жагымдуу. Ошко окшогон
шаар жок» деп жазган Ба-
бур.

Түштүктүн жаратылыш
шартына токтоло турган
болсок, бул байыртап бери
адамдарды кызыктырган
жана алардын эсине сакта-
лып калган. Мухаммед Зах-
реддин Бабур «Фергана ай-
магында абасы таза жана
жагымдуу. Ошко окшогон
шаар жок» деп айтып кет-
кен. Чынында эле Ош ша-
рынын Түштүк-Батыш жа-
гын Ош — Кара-Суу оазис
ээлейт. Ал пахтачылыктын
жана мөмө-жемиш бактары-
нын аймагы болуп саналат.
Ак-Буура жана Кара-Дарыя
сууларынан салаа-салаа бо-
луп түшүп келген каналдар
жана арыктар бул аймак-
тын ажарып ачып турат.
Ош шаарынын түштүк жа-
гында анчалык алыс эмес
жерде Папан өрөөнү жай-

Ошентип Сулайман тоосу
ыйык да, көркөм да тоо.
Ал чөккөн буурадай болуп
кылымдардан бери шаар
үстүндө сөөлөттөнүп жатат.
Сулайман тоосунун түштүк
батыш тарабы көркөм шаар
чага айланган. Алда орто
мектептин, мектеп-интернат-
тын, кинотеатрдын, универ-
магдын жана башка маданий
курулуштардын имараттары
тоо аркаларына бой теңеше
заңгырап турат. Ал эми Түн-
дүк батыш тарабы учу-кы-
йырына көз жетпеген пахта
плантациялары. Жыл сайын
ал талаалар тоодой-тоодой
болгон «ак алтын» кырма-
нын берет. Бир кездерде
ири-буйру көчөлөрү бар
жапыс жер тамдарга курчал-
ган Сулайман тоосунун ай-

дары зор жетишкендиктин
эеси болушту. Кыргызстан-
да 1913-жылы 283 миң цент-
нер пахта даярдалса, 1941-
жылы 950, 1950-жылы миң
центнер гана пахта өндү-
рүлгөн. Ал эми 1966-жылы
областын пахтачылары бир
миллион 835 миң центнер
же болбосо мурдагы рево-
люцияга чейинкиге караган-
да 6,4 эсе көп пахта даяр-
дашкан. Жетимишинчи жыл-
дары болсо, пахтанын тү-
шүмдүүлүгүнүн деңгээли
178 миң тоннага жеткен.
Кийин ал цифра 210 миңге
көтөрүлгөн. Кайра куруу
жылдарында бул темп бир
топ басандай. Эми кайра-
дан пахтачылыкка көңүл бу-
рулуп жатат.

Пахтачылык жөнүндө сөз
кылганыбызда биз анын кү-
жүрмөн адамдардын бирин-
чи кезекте көз алдыга кел-
тиребиз. Улуу Октябрь ре-
волюциясынан кийин Ошто
пахтанын эң сонун мастер-
лери өсүп чыкты. Алар
өздөрүнүн тажрыйбасын,
илимин жана колдо болгон
мүмкүнчүлүгүн өлкөгө ке-
ректүү болуп эсептелген
пахта сырьёсунун түшүмдү-
лүгүн жогорулатууга жум-
шашты жана жумшап кели-
шүүдө. Атасы бай манап-
тын колунда пахта өстүрүп
жалданып келген араваңдык
Тойчу Көчүбаев ирилешкен
пахтачылык чарбасынын же-
текчиси болуп көп жыл
эмгектенген. Маркум бир
кездерде күнүмдүк оокаттын
айынан бай орустун чочко-
лорун кайтарууга мажбур
болгон. Тойчу Көчүбаев ар
жылы гектарынан 40 цент-
нерден түшүм өстүргөн.
Араван районундагы мурда-
гы Иданов атындагы кол-
хоздун төрагасы, Соци-
алисттик Эмгектин Баатыры,
СССР Жогорку Советинин
депутаты болуп даңктанган.

Кыргыз кыздарынын бак-
тысы революциядан кийин
ачылды. Алар өздөрүнүн
укугуна ээ болушту. Каала-
ган өнөрүн тандап алышты.
Улуу Октябрь революция-
сына чейин айрыкча Кыр-
гызстандын түштүгүндөгү
кыз-келиндер өздөрүнүн тур-
мушун тар чөйрөдө өткө-
рүшкөн. Калыңга сатылган,
Сүйгөнүнө жете алышпаган.
Эгерде «Олжобай менен

Кишимжан сулууну», «Ак Саткын сулууну» жана башка чыгармаларды эске аласак, мына ошолордун сүйүү сүно, кайгысына түштүктөгү кыз-келиндердин сүйүүсү жана кайгысы көп учурда окшош. Бирок жаңы заман бардыкка бирдей даңгыр жол ачты. Укук берди. Түштүктүн кыз-келиндери биринчилерден болуп революциянын факелдерин колдоруна көтөрүшүп, жаңы турмуштун жарчылары боло алышты. Алардын арасында азыркы күндө жашап жаткан ардагерлер же алардын кыздары жана сиңдилери бар.

Пахтачылык көбүнчө адамдын көл эмгегин талап кыла тургандыгы белгилүү. Көп жылдап дыйкандар ага өз күчүн сарпташты. Кийин жаңы техникалар плантациялардын көркүн чыгарды. Мына ошол техникалардын көп түрлөрүн кыз-келиндер

ликанын экономикасын мындан ары жогорулатуу жөнүндө маселе каралды.

1926-жылы 1-июнда Ош округдук партиялык уюмунда коммунисттердин саны 627 кишиге эсептелди. (Ош шаарынан башка азыркы Араван, Кара-Суу райондорунун коммунисттери да кошо эсептелгенде (Түштүктүн партиялык уюмдарында өнөр жайы, айыл чарбачылыгын жана мал чарбачылыгын мындан ары дүркүртүп өстүрүүгө карата айкын-ачык чаралар белгиленди. Ал иштерди уюшурууга биринчи иретте коммунисттер өздөрү жетекчилик кылышты. Республиканын түзүлгөн жылдарынын алгачкы мезгилдеринен тартып эле Кыргызстандын түштүгүндө өнөр жайы өнүгө баштады. Ошто 1926-жылы кол өнөрчүлүк «Сила экономии» артели иштеп турду. 1927-

барууга чакырды.

Жаңы замандын улуу жана даңгыр жолу менен оштук большевиктер колхоздук түзүлүштүн милдеттерин эл арасына аябай кеңири түшүндүрүштү. Алар өздөрүнүн саясий иштерин, мүмкүнчүлүктөрүн бүтүндөй мына ошол багытта пайдаланышты. 1929-жылы партиялык ячейка агиткультбригаданы уюштурду. Бул бригада жер-жерлерде барып лекция, аггемме концерттерди уюштурушту. Алар көбүнчө кедей-кембагалдардын арасында болушту. Оштун айланасындагы Араван, Кара-Суу, Ноокат жана башка жерлердеги айыл чарбачылыгында, мал чарбачылыгында, пахтачылыкта, жемини бак участкаларында иштеп кел адамдардын арасында агитациялык массалык түшүндүрүү иштерин кеңири алып барышты. Кедей-кембагалдардын арасында али да болсо Совет бийлиги жөнүндө, колхоз курулуш жана жер, суу реформасы жөнүндө олук-солкулук бар болучу. Мына ошол маселе ни областтын партиялык уюму алдын ала сөздү жана ага карата бардык мүмкүнчүлүктөрдү, таншалган активисттерди жиберди.

Областын борбору — Ош шаарынын партиялык уюмдарынын активдүү катышуусунун негизинде «Шарк», «ВКП (б)», «Правда», Ленин атындагы, Нариманов атындагы колхоздор уюштурулду. Аларга биринчи иретте бай-манаптардын колдорунда ээлини келишкен кембагалдар жана кедейлер өз ыктыярлары менен тартылышты.

1930-жыл, Декабрь айы. Ош шаарында колдоруна кызыл тууларды кармаган эркектер жана аялдар жүздөрү жадырап, бири-бири менен көңүлдүү сүйлөшүп жүрүштү. Шаарда Араван-Буура районунун колхозчуларынын биринчи съезди мына ошентип ачылды. Съезд колхоздордун бир жылдык ишинин кандайча жүргүзүлгөндүгү жөнүндө сөз кылды. Анан, мындан ары колхоздук түзүлүштүн өркүндөп өсүшүнүн көп чараларын белгиледи. Ош шаарынын партиялык уюмдары колхоздордун уюштурулушуна жакындан жана билгичтик менен жардам көрсөткөндүгүн айтууга болот.

Кыргызстандын Ош аймагында өнөр жай жана айыл чарба курулуштары дүркүрөп тез өстү. Коммунисттик партиянын жана Совет өкмөтүнүн, улуу орус элинин бир туугандык жардамы аркасында кыргыз эли гилгантык кадамдарды таштап, маданияттуу, өнөр жайлуу

гыз ССРинин эл артисттери Тажикан Хасанованы, Разия хан Моминованы жана башка толуп жаткан адамдарды көрсөтүүгө болот.

Жогоруда аты аталгандардын жана алардан башка согуштун жана эмгектин ветерандарынын көпчүлүгү Ош шаарынын партиялык уюмдарында турушкан жана колхоздук курулуш мезгилдеринде чыныгы активисттерден, пропагандисттерден болушкан. Алар өздөрүнүн өмүрлөрүндө жана иштеринде башкаларга үлгүлөрүн көрсөтүштү. Түштүк Кыргызстандын эмгекчилеринин арасында мындай даңктуу адамдар жүздөп саналат.

Х Х Х

1941-жыл.

23-июнь.

Бул дата эске түшкөндө фашисттик баскынчылардын тынч жаткан совет элине кокусунан кол салгандыгы, СССРдин батыш чек араларындагы өрттөнгөн, бомба жарган жер көз алдына келет калат. Өздөрүнүн «жеңилбес» деп атаган Гитлердин армиясы кан чачып, кутмандуу жерибизге басып кирип келгенде Түштүк Кыргызстандын баатыр уулдары такаат кылып тура алышкан жок. Улуу Ата Мекендик согушка биринчи күндөрдөн тартып Оштун мекемелеринен, окуу жайларынан жана өнөр жай ишканаларынан коммунисттер, комсомолецтер жана партияда жок анниет адамдар өз ыктыярлары менен жоого аттанышты. Оштогу мугалимдер институтунун директору М. М. Козловский жана окуу бөлүмүнүн башчысы Б. Б. Байбулатов жолдоштор биринчилерден болуп фронтко жөнөп кетишти. Алардын артынан студенттер жана студенткалар согушка аттанышты. Оштон жөнөп кетишкен миңдеген жоокерлер Москва алдындагы, Ленинград курчоосундагы салгылашууларга активдүү катышты. Алар Одессаны, Севастополду, Сталинградды жана Киевди бошотушту. Орустар, украиндыктар, белорустар, өзбектер жана казактар, ошондой эле башка советтик улуттун өкүлдөрү менен бирдикте душмандын мизин кайтарышты. Оштон барган жоокерлер Белоруссиянын, Украинаны, Польшаны, Чехословакияны фашисттик баскынчылардан бошотууга эрдик көрсөтүштү.

Улуу Ата Мекендик согуштун жылдарында Оштон жана анын башка райондорунан жөнөп кетишкен жоокерлердин арасында Советтер Союзунун Баатыры деген Алтын жылдыздардын

• Таш МИЯШЕВ

УУ ОШ

истика

башкарышты. Түштүктүн пахтачыларынын арасында даңктуу кыз-келиндердин ысымдары оңдоп саналат. Андалардын бири мурдагы Ош областынын, Ленин районундагы Рахманжан атындагы колхоздун механик айдоочусу маркум Саадат Ногоева болгон. Саадат кыргыз кыздарынын ичинде биринчилерден болуп трактордун рулуна олтурган. Мына ошол кезде айыл арасында али да болсо эски көз караш бар эле. Ар кандай айык сөздөргө, ушактарга жана шылдыңга, кулкүгө Саадат көңүл бурган эмес. Ал өзүнүн бактысын жана келечегин эмгектен издеди. Ошондуктан эркектер менен тең тайлашып кышын жайын техниканын тилин билүүгө аракеттенди. Ал учурларда колхоз пахтачылары техникага али жарды эле. Колдо болгон трактор да өндүрүмдүү пайдаланылбай келген. Саадат колхоздун жетекчилери менен бирдикте өзүнүн умтулган ишин алга жылдырууга аракеттенди. Ата Мекендик согуш түштүктүн кыз-келиндеринин пахтачылыкта талыкпай иштешине аргасыз кылды. Саадаттын катарына бир топ кыз-келиндер тартылды. Бирок, алардын бардыгы эле колу, на тийген кеснати өздөштүрүп кете алышкан жок.

жылы болсо жибек токуу фабрикасы пайдаланууга берилди. Ал ВЛКСМ атындагы ири комбинат. Азыр болсо «Ак жибек» акционердик коому.

Кыргызстандын түштүгү Ош аймагында маданий курулуштарга бөтөнчө көңүл бурулду. Мектептерди куруу тездетилди. 1926-жылы башталгыч мектептерде 766 окуучу гана билим алууга тартылган. Биринчи жана экинчи беш жылдыктын жылдарында Ош шаарында пахта заводу, кыш заводу, известика заводу, май заводу, ошондой эле башка өнөр жай мекемелери ишке киргизилди. Совет бийлигинин алгачкы он жылдыгынын ичинде эле Кыргызстандын түштүгүндө ишканалар көбөйүп, анын ичинде Ош шаары ири өнөр жай шаарына айланды. 1927-жылы ВКП (б) нын XV съезди болуп ал айыл чарбачылыгын коллективдештирүү мындан ары кулактарды жоюу жөнүндөгү тарыхый токтомду кабыл алды. Мына ошол учурда Ош областынын аймагында Совет бийлигине каршы бай-манаптардын жана басмачылардын күрөшү жүрүп жаткан болучу. Жаңы кыргыз республикасынын аймагындагы советтик жаңы бийликке кучагын кенен

бардыгы эле колу-на тийген кесипти өздөштүрүп кете алышкан жок. Сапаттан? Ал сапаттуу мекеник-айдоочу, СССР Жогорку Советинин депутаты, Социалисттик Эмгектин Баатыры болду. Мына, эмгектин жана күрөштүн натыйжасы! Ийин андай сапаттар атактуу Араванда, Кара-Сууда, Сузакта өздөрүнүн чарбаларынын даңкы жана сыймыгы болуп чыга келишкен.

Эркиндик жол кыргыз эли үчүн даңгыр жол болду. Кыргызстандын эмгекчилери өздөрүнүн коңшулаш казак, өзбек, тажик эмгекчилеринин катарында эркиндик жолдо, улуттук идеяда алга карай кадам ташташты. Ош областынын эмгекчилери кыргыз республикасынын гүлдөп өсүшүнө салым кошуу менен алга карай кадам таштап келишти.

1926-жылы 1-февралда бүткүл Россиялык Борбордук Аткаруу комитети кыргыз элинин суроосун канааттандырып, өзүнүн президиумунда токтом кабыл алды. Кыргыз автономиялуу областын Кыргыз автономиялык Советтик Социалисттик республикасы кылып түздү. Бүткүл Россиялык Борбордук Аткаруу Комитетинин 1926-жылы ноябрдеги III сессиясы ал токтомду берди. Ошону менен бирге сессия бул жаш республиканын чарбалык жана маданий курулушунун мындан ары өсүү жолун талкуулады. Жер-суу реформасын жүргүзүүнү, айрыкча аны республиканын түштүгүндө тезирээк жүргүзүүнү көрсөттү. Ошентип, жаңы сапат иш жүзүнө аша баштады. Жаш республикага Борбордук аткаруу комитети тарабынан түздөн түз жардам көрсөтүлүп турду. Кыргызстандын түштүгүндө айыл чарбачылыгына, маданиятка жана советтик курулушка партия менен өкмөттүн атайын ишчилери жардам көрсөтүштү. 1926-жылы 21-февралда Кыргызстан ВКП (б) обкомунун экинчи пленуму болуп, анда партиялык уюмдарды чыңдоо жана респуб-

ликасынын аймагындагы советтик жаңы бийликке кучагың кенен жайып, аны ал массасы арасына пропаганда жүргүзүшүп жаткан большевиктер партиясынын мүчөлөрүн, комсомолдорду колдоруна тийген жерде кыйнал, зордуктап өлтүрүшүп жаткан. Мына ошондой басмачылар менен күрөшүү ишине большевиктер партиясынын жер-жерлердеги уюмдары, анын мүчөлөрү катуу күрөш алып барышты.

Айрыкча жер, суу реформасын жүргүзүп жаткан учурларда Кыргызстандын түштүгүндөгү Ош шаарынын партиялык уюмдары, комсомолдору, активисттери зор роль ойношту. 1926—27-жылдарда Ош уездине жер, суу реформасын жүргүзүлдү. Оштун коммунисттери айылдарга жана кыштактарга жөнөп кетишти. Алар алыскы тоо этектериндеги эл жашаган жерлерге чейин жетишти. Барган жерлеринде дыйкандарга коллективизациянын, жер, суу реформасынын чоң маанисин түшүндүрүштү. Ош шаарынан Зайнабидинов, Дадабаев, Бабачалов, Юнусов, Алимов жана башка ондогон коммунисттер, партияда жок жолдоштор жер, суу реформасынын жана колхоз курулушунун чыныгы активистеринен боло алышты. Алар Ленин жөнүндө, Совет бийлиги жөнүндө карапайым элдин арасына дагы да түшүнүктүү, дагы да ишенимдүү сөздөрдү сыймыктануу менен айтып беришти. Кыргызстандын түштүгүндө республиканын башка жерлериндей эле байлар, манаптар, кулактар, буржуазиялык улутчулдар, моддор жана шейиптер жер, суу реформасына каршы өздөрүнүн тескери үгүттөрүн жүргүзүштү. Бирок, советтик бийликтин жаңы жана тайманбас өкүлдөрү колхоздук курулушту, суу, жер реформасын ийгиликтүү алып бара беришти. 1928-жылы 12-сентябрде Ош шаарынын коммунисттеринин чогулушу болуп өттү. Анда партиялык уюмдарды, коммунисттерди жана жалпы элди Лениндик жолдо, партиялык багытта иш алып

аркында кыргыз эли тигантык кадамдарды таштап, маданияттуу, өнөр жайлуу республиканын ээси болушту. Айрыкча колхоз түзүүшүнөн ийин өнөр жай, маданий мекемелери кулачын кеңири жайды. Эгерде 1910-жылы Ош шаарында бардыгы миң гана жумушчу болсо, анын көпчүлүгү кол өнөрчүлүк кесибинде эле, 1940-жылы жумушчулардын саны 6 миң кишиге жеткен.

Областын борбору барган сайын түштүктөгү көп шаарлардын аралыгын өзүнө байланыштырды. 1929-жылы Кара-Суу — Ош темир жол курулду. Памир жол башкармасынын, патресттин, борбордук телеграфтын, радиоэлектрон пайдаланууга берилиши өнөр жайдын жана маданияттын темпинин тезделишине көмөкчү болду. 1940-жылы мугалимдер институту, педагогикалык окуу жайы, айыл чарба техникуму, сегиз орто жана беш баштооч мектептер иштеп калган эле. Аларда он миңден ашык кишилер окуп жатышат. Ошол жылдарда Ош шаарында С. М. Киров атындагы өзбек драм театры ишке киришкен болучу.

Булардан башка шаарда беш кинотеатр, он китепкана, төрт клуб, маданият үйү элдердин сүйгөн жайына айланган. Шаардын мектептеринде жана башка окуу жайларында окушкан ондогон жаштар кийинки учурда өлкөбүздүн ар кайсы жерлеринде советтик көрүнүктүү окмуштуулар, маданият ишмерлери, артисттер болушту. Мисалы, Ош шаарында тарбияланган 30-жылдардагы кадрлардын арасынан Лениндик сыйлыктын лауреаты академик Хабиб Абдуллаевди, Лениндик сыйлыктын лауреаты, техникалык илимдердин кандидаты В. Т. Петренко, жазуучулар Темиргүл Уметалиевди, Шүкүровду, профессор Низат Султановду, Социалисттик Эмгектин Баатыры Азиз Токтобаевди, Халил Мурабди, даизовду, медициналык илимдердин кандидаты, хирург Юсуп Касымовду, Кыр

герлердин арасында Советтер Союзунун Баатыры деген Алтын жылдыздардын кавалерлери болушкан аза-маттардын атын атоого татыктуу. Ош шаарындагы Макаренко атындагы мектептин окуучусу Ташмамат Жумабаев фашисттик баскынчыларга каршы күрөштө баатырдыкты жана эр жүрөктүүлүктү көрсөтө алды. Ага «Советтер Союзунун Баатыры» деген ардактуу наам берилди. Ал эми Сузак районундагы Октябрь селосунан согушка кеткен карапайым жигит Тукубай Тайгараев Ата Мекени үчүн душман огунан каза болду. Ал жөнөкөй гана күрөшкөн жок. Кыргыздын ата-салтын колдоп көкүрөгүндө Манас деген ураан менен жоо бетине октой тийди. Советтер Союзунун Баатыры Тукубай Тайгараевдин ысмы түбөлүккө өшпөйт. Анын атына коюлган Сузак районундагы Тайгараев атындагы совхоздун карыжашы өз уулунун даңктуу эрдигине сыймыктанышат жана аны түбөлүккө эскершет. Мама-салы Тешбаев Днепр дарыясынын жээгинде каармандык көрсөтүп, «Советтер Союзунун Баатыры» деген наамга татыктуу болгон. Ал согуштан кайтып келип «Отуз-Адыр» совхозун уюштурууга, анын суусуз адырларын өздөштүрүүгө катышты. Улуу Ата Мекендик согуштун жылдарында Түштүк Кыргызстанда жөнөп кетишкен жоокерлердин көбү жеңиш менен үйлөрүнө кайтып келишти. Алар кийин колхоздордо жана совхоздордо айыл чарба азык түлүгүн өндүрүүдө, мал чарбасында мектептерде жана өнөр жай ишканаларында эмектеништи.

Фронт жылдарында советтик Кыргызстандын эмгекчилери жоокерлерге ар тараптан жардам көрсөтүү менен бирге, өздөрүнүн тылдагы эмгекчилеринин темпин тездеттишти. Күжүрмөндүүлүктө иштешип, пахта, эгин талааларында, өнөр жайда фронтко кеткендердин ордун жокотушкан жок.

(Уландысы бар)